

Szenci Molnár Albert manierizmusáról

A manierizmusról írott kitűnő könyvében és szövegválogatásában Klaniczay Tibor hivatkozik az angol George Puttenham *Arte of English Poesie* (Angol ars poetica) címmel 1589-ben kiadott könyvére, amely már a manierizmus szellemében íródott, s népszerűsíteni igyekszik a mértani alakzatokba komponált verseket, a manierizmus e szélsőséges megnyilvánulásait. Számára ezek azért rokonszenvesek, mert nem túriák a hosszú, unalmas leírásokat, és a költőt tömörségre kényszerítik. Úgy tudja — egyébként tévesen —, hogy a görög és latin költők a verscsinálásnak ezt a módját nem ismerték, figyelmeztet viszont arra, hogy a kínai és tatár udvarokban annál kedveltebbek az ilyen különös formák. Ezeknek az egzotikus mintáknak a bemutatása alkalmat ad számára arra, hogy a formai újítások természetes, normális volta mellett — az olasz teoretikusoknál is általánosabb igénytel — foglaljon állást.¹ A szemelvénygyűjteményben olvasható az a két rombusz alakú vers, amelyeket egy Kermesine nevű hölgy és Timur tatár kán írt. Puttenham egy olasz barátjától kapta ezeket a szövegeket.²

Kortársa, Philip Sidney már a kelet-európai népek költészetére, Puttenham is, Samuel Daniel is „már a mediterrán és európai kultúrszférától távol eső népek irodalmára is hivatkozik.”³

A világot-járó olaszoknál, angoloknál ez a keleti érdeklődés nem meglepő. Tudjuk például, hogy a manierizmus kedvelt motívuma, a labirintus már a régi Egyiptomban és Krétán megvan, s hogy a XVI. századnak bizonyos indiai kapcsolatai is voltak. A „kép versek” pedig még a XVII—XVIII. század kelet-európai költőinél, például a szerb Hristofor Zefarovičnál vagy az orosz Szimeon Polockijnál is megtalálhatók.⁴

Nos, nálunk Szenci Molnár Albert írt ilyen „kocka-alakú verseket.” A négyszög közepéből kell kiindulni, és bármelyik irányban haladunk, végül ugyanaz a verssor jön ki. Ezek latin szövegét a Stoll Béla-féle Szenci-kiadás,⁵ latin eredetijét és Tandori Dezsőtől származó magyar fordítását a Kortárs adta ki.⁶

A két vers német tudósokhoz, Szenci Molnár ismerőseihez íródott. Az első címzettje Johann Heidfeld, s latinul így hangzik: „Talis quadra boni sit tibi forma viri”. Tandori magyar fordítása: „Légyen e férfierő négyzete képe tied”. A másik *cubus* (ezt a kifejezést Szenci Molnár használja) címzettje Georg Rem. Latinul: „Omnia addo meo qui praebuit omnia Remo”. Magyar fordításban: „Mindenedet megadom, aki mindent adsz Rem uramnak”.

Az egyik vers tehát pentameter, a másik hexameter. Szenci is, Tandori is ügyeltek arra, hogy a *cubus* közepén a T és az O, illetve az L és az M betűk álljanak, s a verssort különböző irányokban lehessen olvasni, ugyanazzal az értelemmel. — Bevalljuk, nekünk a *Kortárs* szövegközlése adta az ötletet, hogy Szenci Molnár és a manierizmus kapcsolatával foglalkozunk.

A manierizmus, amelyet kutatója, Hocke 1520 és 1650 közé helyez,⁷ s amely irodalomban is, művészetben is érvényesült, univerzális stílus volt.⁸ Az első középpontja Firenze (a *cinquecento*, tehát a XVI. század toszkán festőinek jórészt manierista jellegű műveiből rendezett firenzei

¹ A manierizmus. A bevezető tanulmányt írta, a szövegeket és a képeket válogatta, szerkesztette KLANICZAY Tibor. Bp. 1975. 108.

² Uo. 236—237.

³ Uo. 110.

⁴ Vö. Gustav René HOCKE: Die Welt als Labyrinth. Manier und Manie in der europäischen Kunst (Rowohlts deutsche Enzyklopädie, 50—52). Hamburg 1957. 73. és ANGYAL Endre: A kelet-közép-európai manierizmus problémái. Helikon (Világirodalmi figyelő). 1971. 439.

⁵ Régi Magyar Költők Tára. XVII. század. 6. Szenci Molnár Albert költői művei. Sajtó alá rendezte STOLL Béla. Bp. 1971. 447—448.

⁶ Kort. 1974. 1182—1185.

⁷ HOCKE: i. m. 11.

⁸ Uo. 16—18.

kiállítás 1940 tavaszán e sorok írója is látta): innen sugárzott tovább az áramlat Fontainebleau, Róma, majd Bécs, München, Haarlem, Antwerpen, Prága, Würzburg, Nürnberg felé.⁹ Naplójából láthatjuk, hogy Szenci Molnár ezek közül a városok közül több helyen járt. Járt azonban Rómában is, amely, mióta Federico Zuccari (1542—1609) ideköltözött, Európa második manierista művészeti centrumává vált. Zuccari azonban nemcsak mint festő és építész működött, hanem mint elméletíró is. Amellett sokfelé utazott: járt Velencében és más olasz városokban, Angliában és Spanyolországban.¹⁰

Szenci Molnár Albert (1574—1634) nemcsak életkorával, hanem életvitelével is beleillik a manierizmus világába. Életrajzírója, Dézsi Lajos, aki a XIX. század végén még nem ismerhette vagy nem használta a „manierizmus” kifejezést, így jellemzi őt: „Egy vándorideg volt ez, a milyen sok kóborolt nálunk és külföldön, a kikről az egykori írók sok rosszat tudnak beszélni. Rendesen olyanok voltak, akik tanulói pályájukat még nem végezték el, vagy nem tudták, vagy nem is akarták. Afféle örökös idegok, a kik aztán egyik helyről más helyre vándoroltak s ha megunták, hol nevelőnek, hol segédtanítónak szegődtek.”¹¹

Míndez kitűnően jellemzi Szenci Molnárt, aki valóban volt református pap, pedagógus, fordító, nyelvtan- és szótáríró. Párhuzamként hadd írjuk ide az olasz manierista festő, Jacopo da Pontorno nevét, aki 1554—1556 közt szintén naplót vezetett, akinél szintén van bizonyos befejezetlenség, hisz a firenzei San Lorenzo számára tervezett *Utolsó Ítélet*-freskójából csak a rajzolt körvonalak maradtak meg. Szubjektívizmusa, egyedülléte, nyugtalansága miatt a „szaturnuszi melankólia” képviselőjét látták benne.¹²

Szenci Molnár Albert bejárta a manierizmus-korabeli Európa tekintélyes részét.¹³ Még felsorolni is hosszas volna a helyneveket: járt például 1615-ben Sárospatakon, Sátoraljaújhegyen, Nagykerekin, Nagyváradon, Hunyadon, Kolozsvárott, Hajdúböszörményben, majd Rakamazson, Tokajban, Vizsolyon, Kassán, Eperjesen, Lőcsén, Rózsashegyen, Pöstyénben, Nagyszombatban, szülőhelyén, Szencen — ahol többször is megfordult, de általában csak rövid ideig —, utána Somorján és Győrött. — Szilézia érintése után német városok következtek: Berlin, Joachimstal, Nürnberg, Heidelberg, Schweinfurt, Würzburg, Oppenheim, Köln, Frankfurt. — Németországban, főleg nyugati és déli vidékein, ezelőtt is, ezután is sokat utazgatott.

Fontos az 1596. évi, 18 hetes *Peregrinatio mea Helvetica et Italica*. Főbb állomásai: Basel, Zürich, Bern, Lausanne, Genf, Milánó, Piacenza, Parma, Bologna, Pesaro, Loretto, majd Róma.

Figyeljünk Parma nevére: ebben a városban született Francesco Mazzola, akit ezért „Il Parmigianino”-nak neveztek. Ő volt a manierista festészet egyik nagy kezdeményezője, képei Európa különböző városaiba eljutottak, s ő maga is megjárta Rómát.¹⁴

Szenci Molnár 1596. október 5—12. közt volt Rómában. A magyar zarándokok szállásán, „in hospitio S. Trinitatis” (a Szentháromság vendégházában) lakott. — Protestáns létére VIII. Kelemen pápa is fogadta. Október 6-án „fui conviva summi pontificis Clementis VIII. in palatio ad montem Caballi” (VIII. Kelemen asztaltársa voltam a Monte Cavallon épült palotában). — Ez nem meglepő: VIII. Kelemen — születési nevén Ippolito Aldobrandini — 1592—1605 közt volt pápa. Ismertté vált szigorú erkölcsi felfogásáról, amellyel rendet próbált teremteni a XVI. század erkölcsösnek éppen nem mondható Rómájában.¹⁵ Érthető tehát, hogy a valláskülönbség ellenére nyilván megértette Szenci Molnár ugyancsak etikai mélységű felfogását. Az sem meglepő, hogy Szenci október 9-én több római templomot látogatott meg. Nyilván nem ájtatoskodni akart, hanem a templomokban látható műalkotásokat szemlélni. — Klaniczay jegyzi meg a XVI. századról, hogy „egy-egy nagy freskókompozíció befejezése után valóságos népvándorlás indult meg — távoli városokból is — annak megtekintésére.”¹⁶ — Ezért érdekelhették Szenci Molnár Albertet az olasz városok: Rómát 1596. október 12-én hagyta el, majd Pesaro, Ravenna, Rimini, Ferrara és Padova következett. November 29-én ért vissza Heidelbergbe, ahol hosszabb ideje tanult, miközben egyre-másra tett kisebb-nagyobb kirándulásokat, utazásokat, végül 1611-ben Csehországon és Ausztrián át Magyarországra utazott, s itt a Batthyányak szolgálatába állt, elsősorban Rohoncon, Szalónakon és Németújvárt.

⁹ Uo. 36.

¹⁰ Uo. 47—48.

¹¹ DÉZSI Lajos: Szenci Molnár Albert. Bp. 1897. 14.

¹² HOCKE: i. m. 19—20.

¹³ Vö. Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátva kiadta DÉZSI Lajos. Bp. 1898. 3—86.

¹⁴ HOCKE: i. m. 25.

¹⁵ Vö. Enciclopedia Italiana. Roma 1931. V. 570—571.

¹⁶ A manierizmus. 12.

Heidelberg sem lehetett jelentéktelen élmény, lehetett fontos inspirációk forrása. Pirnát Antal állapítja meg: „A manierista irodalmi stílus műfogásaival, poétikai és retorikai tanulmányaik során, a Heidelbergben járó kálvinista prédikátorok is megismerkedhettek.”¹⁷

Még egy fontos adat: Szenci Molnár és Prága: 1590. november 25-én jutott el először Prágába, tehát már II. Rudolf (1576—1612) uralkodásának idején, majd 1604. szeptember 25-én megint. Október 4-én „Exhibui librum Caesari”. (Bemutattam a könyvet — a Szenci-szerkesztette szótárról van szó! — a császárnak.) November 19-én a császári quaeestortól, Himmelreich Tibortól 50 forintot kapott, magyar uraktól (Topos, Szentmarjai) kisebb összegeket.

Szenci Molnár Albert is élhetett tehát a „rudolfinus Prágában”, abban a városban, amely Hocke szerint az európai manierizmus egyik centruma volt, és ahol a különönc természetű uralkodót német, holland, olasz művészek egész serege vette körül, sőt tudósok is, mint Kepler, s ahol rendszeresen gyűjtötték nemcsak a műkincseket, hanem a kuriózumokat is: így Indiából, Kínából és Peruból származó tárgyakat.¹⁸ Íme, újabb bizonyíték arra, amit a XVI. század végén dolgozó angol művészetelméleti írók, Puttenham és Daniel tettek: a manierizmus felfigyelt az Európán-kívüli világra.

Szenci Molnár tehát joggal érezhette magát a „rudolfinus Prága” tagjának. Rudolf ugyan 1612-ben meghalt, Szenci Molnár azonban vágyódhatott a város után, mert 1615. július 24—26 közt megint felkereste Prágát.

Irodalomelméleti kérdések is foglalkoztatták. Amikor például kiadja a Zeno-féle *Discursus de Summo Bono* című erkölcsfilozófiai művét, az 1630-ban Kolozsvárott írott ajánlólevélben „az igaz bölcsesség”, „az szép tudományok”, a „könyves paloták” („Bibliothekak”), „az Scholaknak és könyveknek”, „az Gymnasiumoknak és Academiáknak” dicsérete hangzik el.¹⁹ Ez és az ehhez hasonló problematika azonban a manierizmus korának olasz elméletíróit is érdekelték, s közben Arisztotelészre, Platónra vagy más tekintélyekre hivatkoztak.²⁰

Pécseli Király Imre *Isagoges Rhetorici* című kötetéhez ezt az üdvözlő-verset csatolja 1612-ben:

Quando sacris studiis, humanamque rite Sophiam

Péczeli, conjungis, te bonus omnis amat.

Rhetoricenque placet divae junxisse Poesi,

Queis studiis Patriae commoda multa feres.

Dum populo pandes sacri mysteria Verbi

Et cultis juvenes artibus erudies.²¹

(Amikor a szent tanulmányokkal szabályosan az emberi bölcsességet

Összekötöd Péczeli, szeret téged minden jó ember.

Tetszik a retorikát összekötni az isteni költészettel,

Ezekkel a törekvésekkel a Hazának sok hasznot hajtasz.

Miközben a népek feltárod az Ige szent titkait

És az ifjakat a művelt mesterségekre tanítod.)

Ez volt Szenci Molnár Albert emberi és írói ideálja. És most ide kell írunk Giovanni Paolo Lomazzo nevét. Lomazzo „A festészet templomának 'ideá'-ja” című, 1590-ből származó művében így ír: idézzünk két részletet, Lontay László fordításában: „Ahhoz, hogy nagyobb legyen a lelemények gazdagsága és változatossága, szüntelenül tanulmányozni kell minden kor és minden nemzet történelmét. Mert ezek emlékezetünkbe idézik, mily különböző módokon zajlottak le az események, és milyen körülmények között; és a festő minél aprólékosabban megfigyeli, megérti és műveiben kifejezi mindezt, alkotása annál valószínűbb... Végezetül az igazi festőnek teljes mértékben filozófusnak kellene lennie ahhoz, hogy mélyen behatolhasson a dolgok természetébe, és mindegyiknek kellőképpen magadhassa a szükséges világosságmennyiséget.”²²

Íme, az „igaz bölcsesség”, a „szép tudományok”, a „művelt mesterségek” mind Szenci Molnár, mind Lomazzo szemében igen fontosak. A manierizmus irodalom- és művészetelmélete pedig szívesen idézi fel Arisztotelész és Platón, Homérosz, Vergilius, Horatius nevét és alakját: vagy úgy, hogy példaképet lát bennük, vagy úgy, hogy vitába száll velük. — De ha az antik szerzők lehettek minták, miért nem lehettek a Biblia zsolttárai azok?

Szenci Molnár Albert zsolttárfordítása 1596—1600 közt készült Heidelbergben. A *Psalterium Ungaricum* forrása nem a héber szöveg volt, hanem Ambrosius Lobwasser német zsolttárfordítása.

¹⁷ A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. Szerkesztette KLANICZAY Tibor. Bp. 1964. 58.

¹⁸ HOCKE: i. m. 144—149.

¹⁹ Szenci Molnár Albert költői művei. 502—504.

²⁰ A manierizmus. 61—86.

²¹ Szenci Molnár Albert költői művei. 449.

²² A manierizmus. 247—249.

A teljes munkát Szenci Molnár 1606-ban, a Nürnberg melletti Altdorfban fejezte be. Közben a német Luther-biblia is a kezében volt, és ismerte — legalább részleteiben — Clément Marot és Théodore Bèze francia fordításait is, felhasználta a magyar Károli-biblia szövegét.²³ Lehet, hogy sok minden ezekre a német, francia és régebbi magyar szövegekre vezethető vissza. Mindenesetre igazat kell adnunk Pírnát Antalnak: „Az újszerű fordítói módszer és a fejlett költői technika mellett a zsoltárok mondanivalójával való mélységes azonosulásnak tekinthető, hogy Molnár az eredetivel egyenértékű költeményeket tudott alkotni.”²⁴ — Ez a „mélységes azonosulás” aztán a manierizmus értelmében történt. A VI. zsoltár első hat versszaka Dávid király panasza, ámde lehetne Pontormonak, Rudolf császárnak vagy magának Szenci Molnár Albertnek „szaturnuszi melankóliája” is:

Uram te nagy haragodban,
Ki miatt vagyoc búban,
Engemet ne fedgy meg,
Es haragodnac tüze
Szűnnyec meg sebessége,
Kiben ne büntess meg.

Nékem Uram légy irgalmas,
Mert vagyoc nagy faydalmas,
Ne hagy Uram kérlec,
Gyogyits meg sérelmeimet,
Elrettent tetemimet
Uyits meg, hogy éllyec.

Lelkem igen haborodic,
Inségiben bánkodic,
Kesergec szivemben.
Uram meddig hádsz engem
Ecképpen veszekednem
Ez nagy gyötrelemben?

Térj Uram kegyessen hozzám,
Mert jay elfogyatkozám,
Te nagy irgalmadbol
Szánny meg nyavalyáimban,
Es ne hadgy kinaimban
Ments meg az haláltol.

Mert ha mindnyájan meghalunc,
S-ez világbol kimulunc,
Nincz emlekezeted
Senkinél az halálban.
Fekvén az koporsóban,
Ki diczérne téged?

Elfáradtam bánatimban,
Egész éyjel sirtomban,
Könny hullatásimmal
Nedvesitem ágyamat,
Asztatom nyoszolyámat
Sűrő siralmimmal.²⁵

A XXII. zsoltárnak tárgya a megfeszített Krisztus panaszai, de a 7–8. versszakban itt is a manierista korszak emberének melankóliája, gyötrődése szólal meg:

²³ Szenci Molnár Albert költői művei. 402–405.

²⁴ A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. 402–405.

²⁵ I. m. 27–28.

Az ő szájokat én reám tátván,
Mint ragadozó sivo oroszlán,
Agyarkodnac, hogy engem torkokban
Béfalhassanac.
Könnyhullatásaim mint az vizec folynac,
En czontaim helyekből kimozdolnac,
Szívem mint viasz olvad, bélim fáynac
Sebec miatt.

Minden erőm mint czerep elszáradt,
Szár az nyelvem az inyemhez ragadt,
Porba vétél engem, érzem kinnyát
Halál mérgénc.
Mert engemet soc ebec környülvettec,
Gonosz népec ellenem öszvegyültec,
Kezeimet és lábaimat ezec
Altal gyaktác.²⁶

Ebben a részletben — de Szenci Molnár Albert több más fordításában — átdolgozásában is (hogy Klaniczay terminológiáját használjuk) „megjelenik a manierizmus egy másik esztétikai kategóriája, a *terribilitá*, a rettenetesség, amely a borzalom esztétikumának felismerésén alapszik”.²⁷ A spanyol kutató, Emilio Orozco Díaz szerint mind a manierizmus, mind a barokk korában sok képes elmélkedő könyv jelent meg, s ezek a művészeknek is adtak inspirációkat.²⁸ Ilyen „festői” szövegeket Szenci Molnár is írt: a XLVIII. zsoltár 4–5. versszaka például a régi Jeruzsálem szépségét kívánja illusztrálni:

Kit úgy erősítet Isten,
Hogy romlása ne lehessen,
Nézünc itt te kegyességedre,
Szent templomodnac közepette.
Mint neved diczősége
Elhat az széles földre;
Acképpen te diczéreted
Nagy meszse te kiterjeszted,
Jobbkezed merő igasság,
Minden dolgod irgalmasság.

Öröl az Sionnac hegyi
Es az Judanak leányi,
Az te igaz itéleteden.
Szive szerint örvendez minden.
Az Siont járjátoc meg,
Tornyait lássátoc meg,
Nézzétec meg ő bástyáit,
Es szépen épült házait,
Hogy ezt megbeszélhessétec
Következő népeknek.²⁹

A manierizmusban válik nagyon népszerűvé az *embléma*. Praz szerint a XVI. század végén olasz, francia, angol „emblematis” költők nagy számban lépnek fel.³⁰ Sok szempontból Szenci Molnár Albert is közéjük tartozik. A LXXX. zsoltár címe: *Könyörgési az Sidoknac az megszabadulásért* a 6–7. szakaszban valóságos emblematis verssé válik.

²⁶ Uo. 61–62.

²⁷ A manierizmus, 51.

²⁸ Emilio Orozco DÍAZ: *Manierismo y Barroco*. Salamanca 1964. 129–130.

²⁹ Szenci Molnár Albert költői művei. 123–124.

³⁰ Vö. Mario PRAZ: *Studies in seventeenth century imagery*. Roma 1964. 40–46.

A szőlőtövet Egyiptomból
 Elhozád az sovány országból,
 Es az jó földbe plántálád,
 Honnan az népet kihaytád,
 Es tágas helyen nagy meszsze
 Ő gyökere kiterjede.

Ő széles árnyékja kiterjet,
 Béfedte az magas hegyeket,
 Az ő veszszei magassac,
 Fölnöttec mint az cedrus fác,
 Agait mint az nagy vizig
 Kiterjeszté az tengerig.³¹

Szinte jelképes, hogy Szenci Molnár 1614. október 26-án Sopronban találkozott Lackner Kristóffal, az emblematika műfajának egyik legjelentősebb hazai művelőjével.³² Együtt ebédelték, s nyilván volt miről beszélgetniük.

Fejtegetéseinket folytathatnók, idézeteinket szaporíthatnók, de talán ennyivel is sikerült megmutatni: Szenci Molnár Albert egyénisége, pályája, életműve beletartozik a magyar manierizmus összképébe.

Angyal Endre

Egy késői Ady-versről

(Az eltévedt lovas)

„... előfordul, hogy ... az alkatelemek csak lassacskán mutatkoznak, vagy nehezen bírnak egymással egybeforrti, és a leendő művet soká kell a szívünk alatt viselnünk, mint a várandós nőnek a magzatot. Egy-egy csírából több költemény is eredhet, vagy esetleg több csíra egyetlen versbe olvad” — olvashatjuk Weöres Sándornak a vers születéséről szóló értekezésében.¹ A közelmúltban elhunyt kitűnő irodalomtudósunk, Szauder Józsefnek egyik esszéje² is ehhez hasonló jelenségre hívta föl egy konkrét példát vizsgálva a figyelmet: arra, hogy bizonyos élmények más-más formában, más-más egyedi helyzetekben jelentkezve újból meg újból művészi alkotásra adnak ösztönzést — addig, míg az alkotó végül teljesen ki tudja aztán érlelni őket. Amíg végül képes belőlük — vagy helyesebben szólva: felhasználásukkal — azt a művet megformálni, melynek csirái, motívumai hosszabb ideig mintha csak az egymással való szerves kapcsolatteremtést keresték volna, hogy majd felerősíthessék egymást. Hogy végül komplex művészi struktúrát alkotva reprezentáljanak olyan emberi tulajdonságokat, melyek alkotójuk énjének legjavát adják.

Szauder a *Hajnali részegséget* vizsgálta ilyen szempontból, de akár Kosztolányitól is választott volna más példát. Hogyan tisztulnak meg és kerülnek mintegy a helyükre *A jó élet* különböző alkotóelemei — leírt alaphelyzet és emléktöredék, rímjáték bódításában fogant paradoxon és benső élmény-mag — más régebbi versek tényezőinek együttesében, másfél évtizeddel később, a *Szeptemberi áhitat* soraiban. Vagy, ahogy a *Hítves* szenvedő halált-idézésből, olvadékony hangulatiságból és ünnepélyes pátoszból összekegyített versének tényezői abban a *Februári ódában* érnek utóbb remekművé, mely már azt a józan, csaknem szikár egyszerűséget is magában foglalja, mely az *Annyi ábrándtól* ... soraiban jelent meg korábban — s mely verselését, szerkesztettségét s a benne kifejezett emberi magatartást tekintve immár egyaránt szerves, zárt egészet alkot. Mert ez a vers már másfél évtizeddel az első próbálkozás után született, az ekkor már a közelben tudott halállal szembenéző költőnek a tollán, aki közben a személyiség legbensőbb erőit próbára tevő tényezők szorongattatásában edződött a korábbiánál értékesebb művészelegénységé.

Ahogy prózáiroknál előfordul, hogy nyomon követhető egy-egy téma több fokozatban történő érlelése, ahhoz hasonlóan, de alighanem összetettebb módon alakul, különböző lelki behatások, hozzájuk társulni tudó vers-motívumok és kínálkozó verselési sémák összekapcso-

³¹ Szenci Molnár Albert költői művei. 194.

³² Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. 64.

¹ WEÖRES Sándor: Egybegyűjtött írások. 1975. 245–246.

² A „Hajnali részegség” motívumának története. A romantika útján. Bp. 1961.